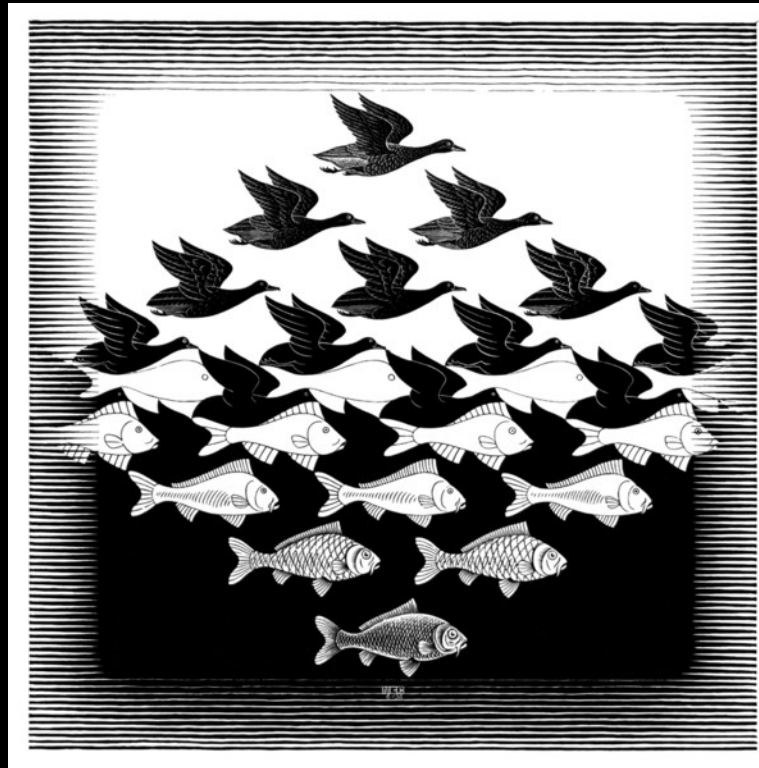

Moraali modelleerimine ja maailma mõjutamine

Loeng maagiast ja nõidusest
Mare Kõiva

Maagia ülesandeks on peetud maailma mõjutamist,
kuid kindlasti on tegemist ka moraali küsimustega.
Loenguslaidi on illustreeritud M. C. Escheri piltidega

Maagia definitsioon

- Uskumuste ja praktika kogum, milles suhtestatakse ennast üleloomulike jõudude, surnute vaimude või salajaste loodusjõududega. Maagilise tegevuse siht on nähtuste, olendite ja isikute allutamine oma soovile, nende käitumise ja toimimisviisi suunamine soovitud suunas. Mitmekesine tegevuspraktika on tuntud osale sootsiumist, kes kasutavad seda kas kokkuleppel oma lähema rühmaga või mõne konkreetse isikuga. Maagilisi teadmisi antakse edasi suuliselt ja kirjalikult oma hõimu ja perekonna piirides. Maagiliste kunstide ja teadmiste valdajatel on traditsioonidel põhinevad kohustused.

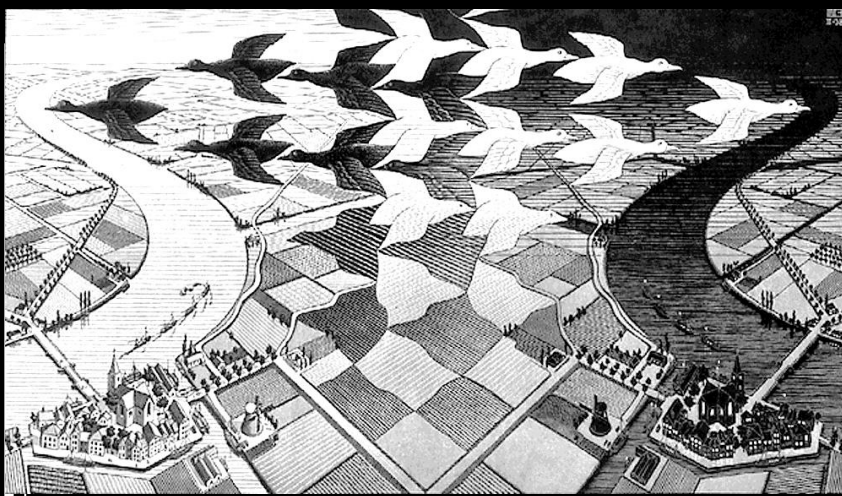
-
- Maagia võib olla institutsionaliseeritud. Maagia kõrgemaks vormiks on peetud sõnamaagiat (loitsimine), kuhu kuuluvad sajatamine, needmine, vandumine, õnnistamine, lausumine. Maagia on seotud pühaduse ja tabudega. Jälgi maagilistest kommetest on säilinud tänapäeva usuelus ja igapäevstes kommetes, nagu teretamises, õnnitlemises, viisakuses jne.
 - Maagia on seotud inimliku tahtega kontrollida loodus- ja sotsiaalset keskkonda ning inimesi.
 - Paljud tehnikad on jäänud püsima aastatuhandeteks, nagu ka kaitse- ja õnneesemete kandmine.

Maagia asendamisest riitustega

- 1920. sooviti termin 'maagia' kõrvaldada antropoloogiast.
- 1960. asendus see riituste käsitlesega.
- Riitused, mille abil inimene püüab üleloomulikku mõjutada jagunevad: kalendri-, ülemineku-, kriisiriitused (van Gennep).
- Riituste juurde kuuluvad ja nendega viiakse läbi nt loitsimine, palved, glossolaalia; perekonnatavandi suursündmused (pulmad, matused, ristsed) on rituaalid, mille käigus sooritatakse tavaliselt väikesi uskumustel põhinevaid tavasid; ohverdamine; initsiatsiooniriitused.

Maagia ja usu suhted

- William J. Goode 1951 “Religion among Primitives”.
- Supranormaalsed olendid/ kahjustajad+ravijad.
- Võimed on olulised.
- Üleloomulikud jõud.
- Kasutatakse sümboolseid vahendeid (rist, amulett, fetiš, kummardamine, liturgia, põlvitamine, päri- ja vastupäeva piiramine jms).
- Rituaalid - iga-aastased tähtpäevad ja pühad, rituaalsed ohvrid, loitsud.
- Kindlad isikud suhtlevad üleloomulike jõududega: preestrid, papid, prohvetid, maagid, šamaanid, eksortsistid, teadjad).

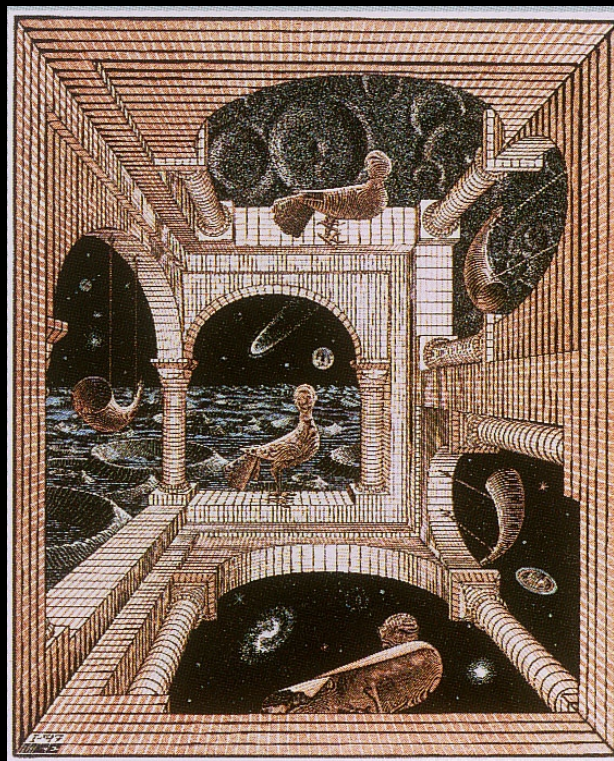
- Maagia harrastaja on kitsama spetsialiseerumisega (hambavalu arstija), usu puhul on eesmärk üldisem - kogu ühiskonna tervis ja hea käekäik.
- Maagia manipuleerib, kasutab erinevaid tehnikaid oma eesmärgi saavutamiseks; usund on loomult passiivne.
- Maagias on omavahelised suhted: ametipidaja–klient; usu puhul karjane-kari või prohvet-järgija.
- Maagia on suunatud üksikisikule, usund rühmale ja sootsiumile.

-
- Maagia ja nõidus on seotud majandusliku ja poliitilise üleminekuajaga.
 - Evans-Prichardi azande uurimused tõestasid, et nõrgema tootmisega ühiskonnas on üsna keskne nõia või kahjustaja otsimine ja karistamine.
 - Uusaja Euroopa nõiajahid – vaeste ja marginaalsete vastu suunatud aktsioon – kuulub samasse kategooriasse.
 - Eestlaste vanematest tavadest saab ülevaate Forseliuse raamatu “Eestlaste ebausukombed, viisid ja harjumused.” vahendusel. http://www.folklore.ee/pubte/forselius/est_index.html

Maagia liigid

- Kognitiivne: osa esindab tervikut (*pars pro toto*) – levinum maagilise mõjutamise viis.
- Sümpateetiline - sarnane arstib sarnast, sarnane mõjutab sarnast.
- Ennustav maagia (kaardid, arbumine, viin, kohvi jt.).
- Profülaktiline maagia, eriti majandusedu ja tervise heaks.
- Üks levinumaid õpetlaste vastandusi eristab alates keskajast musta ja valge maagia. Musta maagiat iseloomustatakse kui üksikisiku tegevust, see on salajane, keelatud, sotsiaalselt pahaks pandud. Valge maagia on rühmakeskne, avalik, heakskiidetud).

Tarkuseraamatud, nõiaraamatud

Eestlastel Kuues ja seitsmes Moosese raamat või tarkuseraamat, suur nõiaraamat. See on üks vanemaid ja levinumaid pseudograafiaid. Uskumuse kohaselt sisaldab see juutide ja egiptuse salajasi nõiatarkusi ja loitse, sh neid, mille Mooses sai Siinai mäel.

Moosese raamatud

- Keskajast levis heebreakeelne nõiduste kogu pealkirjaga "Moosese mõõk" ja pseudograafiad, mida kutsuti tema nime järgi 8. ja 10. Moosese raamatuks. Neid varaseid õpetusi on peetud bütsantsimõjulisteks.
- Legendi Moosese poolt kirja pandud piibliraamatutest, mis on valitseja käsul päris Piiblist eraldati, et sellega ei saaks nõiduda ja kahju teha on seostatud 17. sajandiga. Uskumusel on siiski vanad kultuurijuured. 18. ja 19. sajandil moderniseeriti väljaannete keelt ja sisu ning lisati uut ainet väidetavast juutide ja Moosese tarkuseõpetusest. 1849. aastal trükkis Scheible vanade käsikirjade alusel 24 nõidussõna-loitsuga raamatu, mida ta nimetas 6. ja 7. Moosese raamatuks.

Moosese raamatutest 2

- Hilisemad trükid (1851, 1853) sisaldavad rohkem lehekülgi, uusi retsepte ja õpetusi.
- Esmatrükise väidetav koostaja olnud ülempreester Sadocki, käsikiri olevat avastatud aastal 330. Käsikiri sisaldas maagia kõrval muidki tarvilikke õpetusi.
- Hilisemad väljaanded on sisult kirevad: erinevad retseptid, ravimtaimede ja salajaste jahikunstide õpetused, majapidamistarkused, nn Tõelise tuledraakoni raamat, maagiliste nõiajõudude õpetused jm. Moosese raamatuile sarnanevad sisu poolest veel Suur Moosese Piibel, Magdeburgi Imeraamat, 8. ja 9. Moosese raamat, 10. ja 11. Moosese raamat jm.

Vanad maagiliste retseptide raamatud

- Säilinud vanemad maagiliste retseptide raamatud on kirjutatud enamasti papüürusele või savitahvlitele. Suurem osa neist on leitud Egiptusest. Need on kreeka- või egiptusekeelsed kirjanekud. Samasuguseid heebrea, aramea, araabia käsikirjalisi nõiaraamatuid, mis alates keskajast on kirjutatud kreeka, ladina, araabia jt keeltes on leitud mitmelt poolt arhiividest.
- Enamasti on raamatud ilma omaniku nimeta, kuid lisatud on nt täpsem valmistamisõpetus. Harvem on kasutatud lühendeid või spetsiaalselt loodud salakirja – ilmselt sõltus see omaniku vajadustest.
- Uusajal maagiliste käsikirjaliste raamatute koostamine jätkus ja neid ringleb käsikirjalistena tänaseni.

Nõiaraamat eesti rahvausundis

- a) trükitud Moosese raamatud jm väljaanded;
- b) müütiline nõia- või tarkuseraamat;
- c) käsikirjalised nõidusraamatud.
- a) Eestis trükiti esimene 6. ja 7. Moosese raamat 1872 Rakveres, järgnesid korduustrükid 1914 ja 1996. Rakvere väljaanne sisaldas 40 lk., pilkavas toonis eessõna osutas saksakeelsele algallikale. Tallinna väljaanne sisaldas 79 lk. Sinna oli lisatud hulgaliselt majapidamiseõpetusi, loitsudest sisaldas ta taaskord SATOR-sõnu, mõningaid rahvusvahelisi muistenditüüpe ja uskumusi (nähtamatuks muutumine musta kassi keetmise teel, imepärase siilirohu taotlemine, nõidumine nahkhiire verega jm).

b. Piibel 6. ja 7. Moosese raamatuga

- b) 6. ja 7. Mooses raamat kuulus eesti uskumuste järgi algselt igasse Piiblis. See oli punase ja mustaga valgele või valge ja punasega mustale (paksule) paberile kirjutatud (trükitud). Vahel on nimetatud, et nõiaraamatul on nahk- või puukaaned, see võis olla lukuga suletud.

Valitsus / mõisnikud / kirikuõpetajad lasksid 6. ja 7. Moosese raamatut sisaldavad Piiblid eestlastelt ära võtta ja hävitada - loitsimisete ja nõiatarkustega tehti palju kahju. Pärimuse järgi käidi Piibleid kodudes otsimas. Nt on uskumust ajendanud pastor Ahrensi katse otsida üles rahva käes olevad Piibli esimese trüki eksemplarid. - Uskumuste järgi jäid mõned täispiiblid siiski peidetuna või koguni maasse maetuna konkreetsetes taludes alles. Vähemtuntud uskumuse järgi on see mõnes luteri kirikus maetud altari alla või asub altari peal.

Aheldatud raamat

- Arakorjatud nõia- ja tarkuseraamatuid hoitakse kindlas kohas luku taga. Sagedamini usutakse, et see on aheldatud Toomel Tartu Ülikooli raamatukogu seina või pörandi külge ja on lukku keeratud, et teda ei saaks salaja kasutada. (Teistel rahvastel on hoiukohaks oma suur raamatukogu.)

Ilmselt selle motiivistiku põhjal kirjutas F. Kreutzwald Kalevipojas Kalevi tarkuseraamatust.

- Pärimuse järgi võivad algsed tarkused ülesleidmise raskendamiseks olla hilisemates Piibli väljaannetes alles, kuid kirjutatud muude piibliraamatute teksti hulka.

Nõiaraamatuga seotud pärimusi

- Nõiaraamat on arusaadav üksnes omanikule või nõiameistrile. Vahel ei saa asjassepühendamatu seda lugeda, sest Piibel on võõras keeles või isemoodi tähtedega trükitud.
- Kuues ja seitsmes Moosese raamat ei põle tules. Omanik võib selle enne surma siiski põletades hävitada, et pääseda raamatu ja teadmiste edasiandmisest.
- Sagedasti kasutati nõiaraamatut tuule pööramiseks tulekahju juures või lausa tulekahju kustutamiseks.
- Raamatu sattumine võõraste kätte või selle avatuna lauale jätmine olid keelatud – sagedased jutumotiivid.

Levinumad eesti motiivid

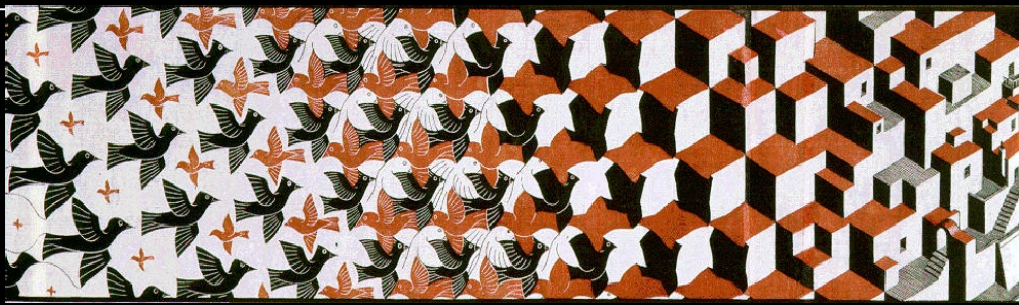
- Võõras (sulane/ toapoiss/ toatüdruk/ köster/kutsar/ pereliige) loeb lauale unustatud nõiaraamatut ja tuba täitub vaimude / surnutega. Vaimud nõuavad tööd. Tagasi koju pöördunud omanik loeb nad tagasi raamatusse ja päästab kriitilise olukorra. Vahel õnnestub salaja lugejal hädaga ise vaimud tagasi saata.
- Sellega saab välja kutsuda Aadama ja Eeva.
- Sisaldab kõiki maailma nõidussõnu, sh vere peatamise ja surnute elluäratamise sõnu.
- Sellega saab põhjustada loomakahju ja rikkuda majapidamise.
- Saab panna hobused seisma.
- Tuld kustutada.

eesti motiivid 2

- Vaimusid /surnuid välja kutsuda.
- Püssikuul ei taba.
- Kutsutakse abivaimud, kes teevad töö ära. Vahel laseb kavalpea neist vabanemiseks liivast köit punuda vmt teha.
- Ravida kõiki haigusi ja põhjustada kõiki haigusi.
- Omanik kardab müristamist ja varjub selle eest (vrd kuradi piksekartusega).
- Raamatu omanik sureb suurte kannatuste ja valudega (vrd nõia surmaga). Omanik käib peale surma kodus kuni raamat majast viiakse.

c. käsikirjalised nõidusraamatud

- Arhiivis leidub inimeste omakäeliselt kirjapandud retseptiraamatuid, kuid ka koopiaid, mille on valmistanud pärimuse koguja. Need on osa käsikirjalistest kaitseraamatutest, kuhu on ümber kirjutatud võtteid ja retsepte paremaks majandamiseks, sotsiaalseks mõjutamiseks, kaitsmiseks. Retseptide kõrval on ümber kirjutatud maagilisi tekste, loitse jm. Ümberkirjutusi on tehtud teiste inimeste sarnastest vihikutest, raamatutest ja nt taevakirjadest.
- Kopeerimisel on tavaliselt säilitatud kõik vead ehk siis sagedasti on tegemist nt vanas kirjaviisis või segakirjaviisi tekstidega. Nende grammatika, sõnajärg ja sümbolid on võõrapärased.

Maagiline praktika

- Ennustamine – ilmastiku ja loodusnähtuste järgi, lindude ja loomade käitumise järgi, erinevate organite järgi; jälgede, leiva, jahu, tuha, metallesemete, sõela, kivide jpm abil. Inimeste tulevik, sõjad, sotsiaalsed protsessid jm.
- Ravimine; kaitsevahendite valmistamine ja kaitseriituste sooritamine.
- Kahjustamine.
- Jaotatakse ka kitsama valdkonna järgi: armumaagia, sotsiaalsete suhete reguleerimine (kohus, vargus), jahi-, karja-, põllundus-, kalastusmaagia jne.

Ennustamine

- Üks vanemaid ennustamise liike on aeromantia lad *aer*, 'õhk', kr *manteia* 'selgeltnägemine'. Atmosfäärinähtuste järgi ennustamine on tuntud antiikajast alates kui üks nelja elemendi põhjal ennustamise viisidest (geomantia, püromantia, hüdromantia, aeromantia), kus tulevikku ennustati õhu, tuule, virmaliste, pilvede, kuu ja päikese väliskuju järgi. Lihtsad ilma- ja tulevikuended olid laialt levinud ka Eestis kuulutades nii sõdasil, viljakasvu kui meteoroloogilisi olusid. Aeromantiat kasutati ilma ennustamiseks.
- Nt. Kui virmalised looklevad õhta poole, siis oli sula kohe teada, kui hommiku poole - läheb külmaks.

- Tulevikku ennustasid professionaalid (*ennustajad, *nõiad) ja tavainimesed. Tulevikku ennustati taimede, jälgede, kriitilisel ajal (jaanilaupäev, jõululaupäev, nääriöö) kuulnud helide järgi või lihtsamate ennustusvahendite abil (küünlad, sool, vaha, tina jm).
- Ilma ennustati loodusmärkide järgi: tähed, erinevate putukate, lindude, kodu- ja metsloomade käitumine, ilmastikunähtused nagu halo, vikerkaar; kaja, pilved, vihma ja lume konditsioon jm. Ebatavalisus, värvus, kajaefektid jm võimaldasid lühi- ja pikaajalisi prognoose. Enamasti ennustati järgmist poolaastat, vahel anti hinnang kogu aastale.
- Saatuse, teekonna ja tööde edu käidi küsimas professionaalsetelt linna- või külaennustajatelt.
- Liisuvõtmisel kasutati loomasid (kuke ja koera käitumise järgi ennustamine – kelle juurest sööb, see saab mehele), 20. sajandi teisel poolel lasti kassil või koeral leida tervislik magamispaik.

Ekskurss- armumaagia

- maagilised võtted armastuse ühelt isikult teisele üle kandmiseks või armastuse kustutamiseks. Armumaagias kasutati armuloitse, erilisi taimi ja aineid ehk afrodisiaakumeid, maagilisi võtteid, nt armastustäratava armujoogi või armukaraski sisseandmist.
- Eestis olid olulised pigem ennetavad ja profülaktilised meetmed (lapse esimese pesuvee heitmine kõrgele koos sooviga, et laps oleks täisealisena tuntud, kuulus ja ihaldatud; esimene vihtlemine saunas; manipulatsioonid ristimisveega jm) - tagati kogukonna või noormeeste / neidude tähelepanu, mehelesaamine või naise leidmine. Armumaagiat kasutati harvem. Kuigi seda kasutasid nii mehed kui naised, on naiste kohta pärimust rohkem.

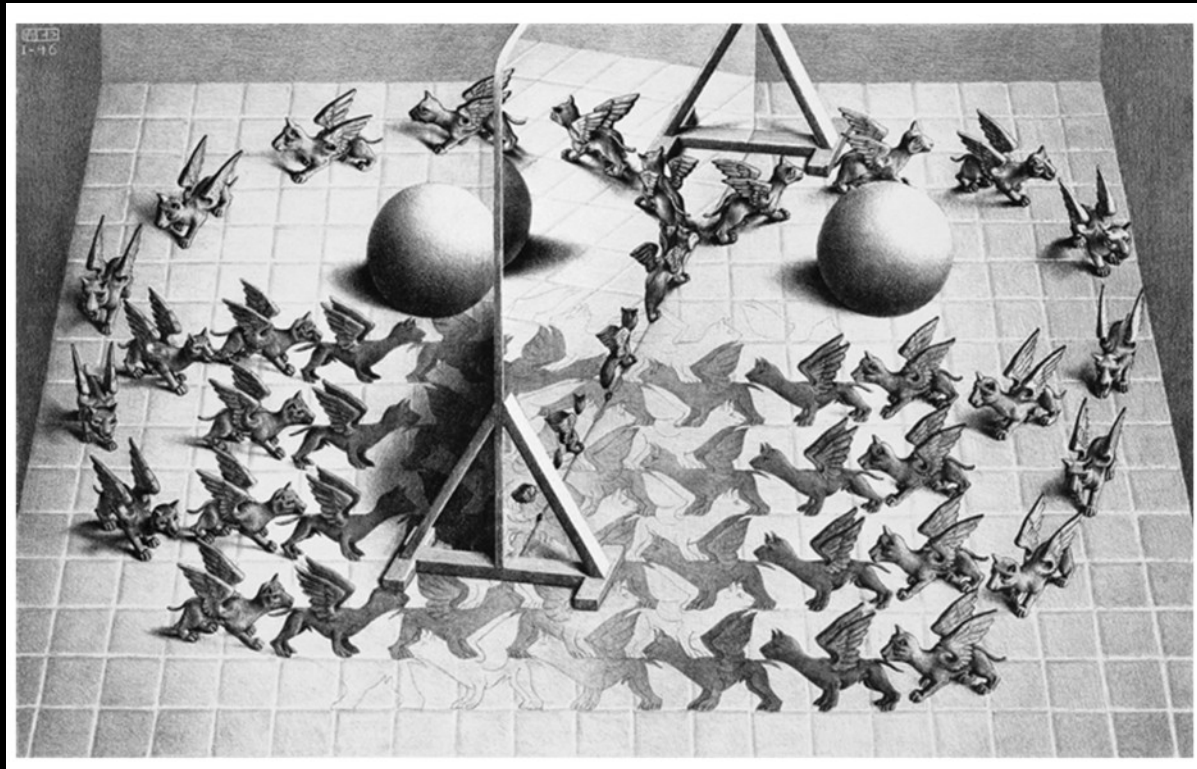
Ekskurss - afrodisiaakum

- Armastust äratav, tugevdav, sugutungigi tõstev, siduv armumaagiline vahend. Eesti usundis on tuntud armujook, armukarask, armuloitsud, mõned maagilised võtted higi, konna- või havikonksu, menstruaalvere või taimedega. Eestlased on täheldanud ennekõike alkoholi ja tugevate maitseainete seksuaalsust tõstvat mõju. Laiemalt on selliste vahendite hulka loetud eksootilised ürdid ja maitseained: seksuaalsust tõstavad nt artišokk, kartul, tomat, kaaviar, hispaania kärbes, kaneel, lavendel, münt, majoraan, pipar, safran, trühvel, ka marihuaana; jookidest absint ja šampus. Uute impotentsuse ravimite seast on enam folkloorset kajastust leidnud Viagra.

Ekskurss - Armukarask

- Erilise toiminguga küpsetatud leib, karask vm armastustäratav küpsetis, kuhu segati oma higi, ihukarvu või nende tuhka; verd; pihlakamarju; muud inimese ihu või hingesubstantsiga kokkupuutes olnud ainet, eritist vm: jäljepuru, laulatussõrmuse või hobuseraua küljest kaabitud puru; ihult leitud ja pulbriks hõõrutud vihalehti jm.
- Armuleib pandi ahju jalgade vahelt või tõmmati enne kolm korda kaenla alt läbi.
- Armukaraskit söönu ei saanud uskumuste kohaselt enam selle noormehe või neiuta elada.
- Naljandid (pull või koer saab kogemata armukaku ja jälitab kõikjal), viitavad tava elujõulisusele.

Kaitsevahendid – ohutised, amuletid

Amulett (lad *amuletum*), ohutis

- Nimeliselt konkreetsele isikule või loomale valmistatud väikesed kaasaskantavad kaitseesemed. Eesti keeles on tähenduselt lähedasem *ohutis*. Kaitseesemeid kasutati 19. sajandi lõpuni kurjade jõudude eemale peletamiseks, tugevuse, väe, edu ja tervise ning jumaliku kaitse tagamiseks või tugevdamiseks; haiguste, laevahuku, õnnetuste, looduskatastroofide, varaste, nõiduse jm vastu.
- Kaitsevahendeid kinnitati elu- ja majandushoonetele, ka tööriistade külge.
- Amulett vahendas vahel sotsiaalset staatust, vanust ja sugu, poliitilist kuuluvust, osa kandis esteetilist sõnumit.

Amulettide liigid

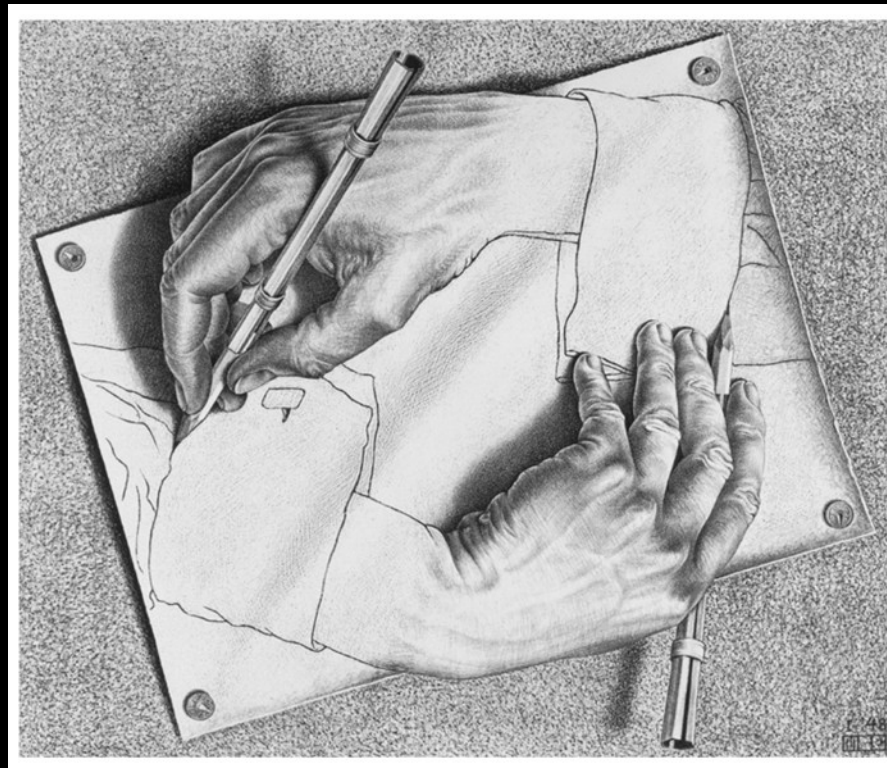
- **taimsed** – juudasitt e juudapuuvaik, kadakas, pihlakaoksad, palderjan jm taimeosad, mida kanti kotikesega kaasas või hoiti ruumis.
- **loomsed** – kaurikarbid, küüned, hambad, nahatükid, kondid, karvad, suled, tiivad. 20. sajandil levis tava lastele jänesesabast vm valmistada mänguvasju-amulette või kinnitada neid mütside, riietusesemete külge. Lisaks muule oli sellel vanemliku kaitse ja hoolitsuse tähendus. Sulgi on kasutanud nõiad, kuid nt linnutiivad on olnud hauapanuseks, mis on andnud alust neid tõlgendada mentaalse sümbolina – tiivad teises ilmas rändamiseks.
- **antropo** - järelsünnitus, nabaväät, õnnesärk (ka inimveri, juuksed, küüned, luud) – laialt kasutuses kaitse-, ravi-, samuti kahjustavas maagias.

- **puust ja metallist esemed** (kellad, kellukesed, noad, hobuseraud, hobusekabjanaelad, tahulised nõelad jm) kaitsesid deemonite vastu. Nuga - maagiliste toimingute ja tõrjeriituste juures. Leitud hobuseraud kinnitatuna aida või maja külge levis 19. ja 20. sajandil. Raudnaelad olid kesksed 19. sajandi teise poole ja 20. sajandi alguse ravi- ja kaitsemaagias, samuti (tahulised)nõelad.
- **kivid** – erilise tähendusega on olnud meteoriidid, nn piksenooled ja -kivid, silma- ja kaarnakivid.
- **riputised ja ehted** - alates 10. sajandist on leitud riste, veelinnu- või lestade kujulisi ehteid, toorivasarad jm hauapanuseid, mida on tõlgendatud kui maagilise ja maailmavaatelise tähtsusega esemeid.
- **tekstiil, rõivad** 19. sajandil olid erilise tähendusega kindlal otstarbel linnast toodud kingitusrätid (kihlarätid), millel oli sotsiaalselt siduv ja staatustmuutev sümboolne tähendus. Neid kanti harva, säilitati uuna ja pärandati järgmisele põlvele.

- Laulatusriided, eriti –sõrmus kasutusel ravi- ja kaitsemaagias; pärandati; kasutati matuserõivana.
- **märgid, sümbolid** – ristimärk, ring, pentagramm tehtuna sõrme, raudnaela, söe, kriidiga kriitilisel ajal või ravimisel.
- **pildid** - kalli inimese pildi, pühapildid (katoliku ja õigeusu tava) kaasaskandmine.
- **Armulaualeib ja -vein** olid olulised kaitsemaagias ja kahjustamisel.
- **kaitsekirjad, palved** - kaelas, põues või ihu lähedal kantud taevakiri, palve, Piiblikateke. Neid kinnitati ka eluhoonetele, tallidele, ustele, aknaraamidele; põletati ja lõigati seina sisse.

Kahjustav maagia

- Kahjustamiseks ja agressiooniks mõeldud maagilised võtted ja esemed, kurjade jõudude või kuradi appikutsumine.

Maagiline ülekanne

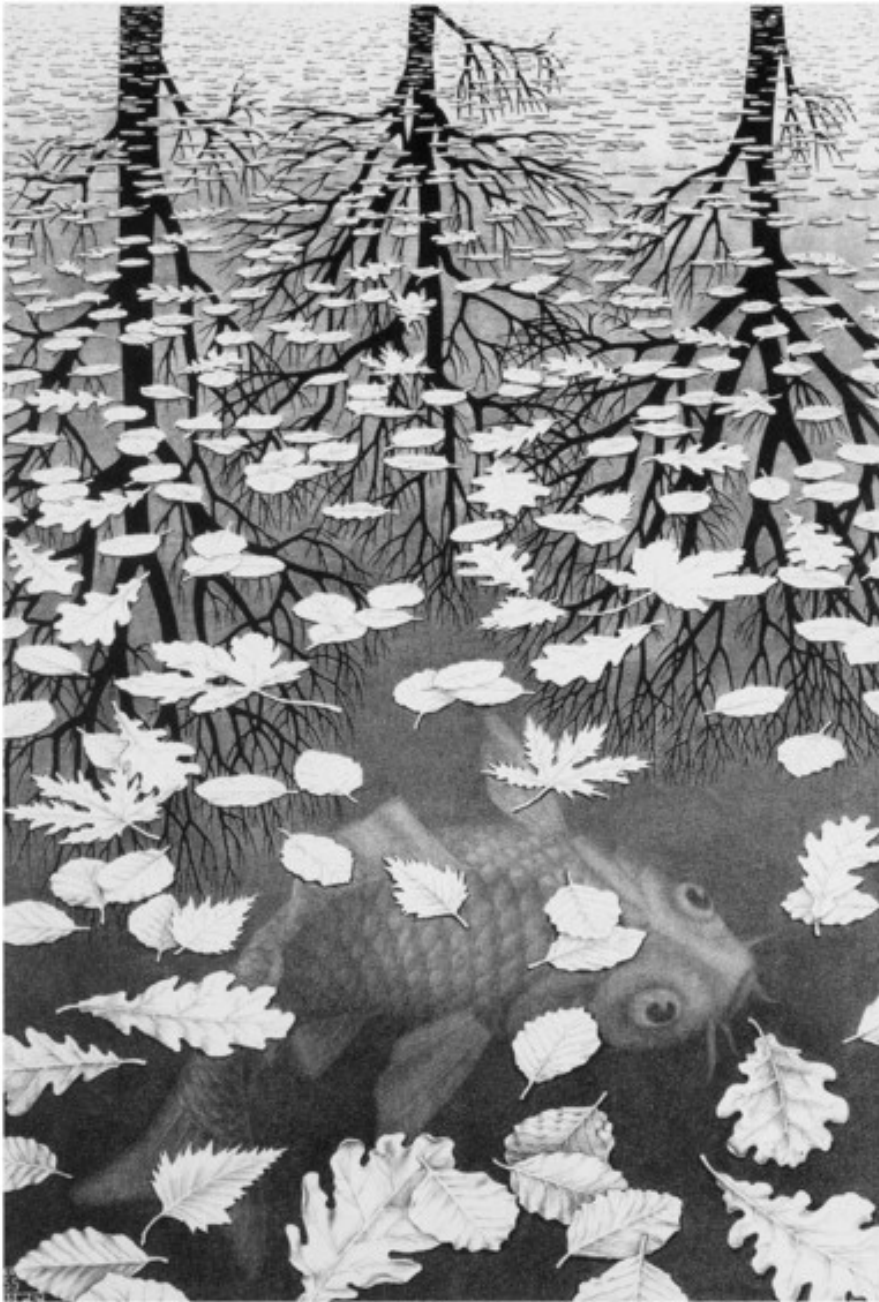
- Haiguste ülekanndmine loodusobjektidele ja loomadele.
- Eksortsisti isiklik tugevus, loitsija tugevus vaimu vastu, võitlus temaga.
- Eksortsism ehk kurjade vaimude tungimine inimese või looma sisse on olnud aastatuhandeid erinevates kultuuripiirkondades tuntud. Põhineb usul kuradisse ja kurjadesse deemonitesse ning kõrgemasse jõudu, kes nendest jagu saab. Seestumine on alates antiigist laiemalt tuntud mitmes maailmajaos, kõrgaeg Euroopas keskajal, eeskätt katoliku kiriku mõjupiirkonnas.
18. ja 19. sajandil algas langusaeg koos kuradi- ja deemoniusu taandumisega, katoliku kirik tegeleb sellest vabastamisega tänini.

19. ja 20. sajandil on Eesti aladel eksortsismist vabastanud ka luteri pastorid, valdavalt aga nõiad, loitsijad, karismaatilised arstijad. Peamine on ennetavate vahenditega (ohutised, riitused) ja haigest loitsu/palve ja riitusega peletamine. Vaimuhaigeid peeti kurjast vaimust vaevatuteks - puhastamisriitused. Kurjade vaimude kätte langesid ka elu- ja tootmishooned, põllud, õu jm paigad, mida tuli samal kombel puhastada. Levinumad olid taas profülaktilised kaitsevahendid ja amuletid.

- arstimisloitsudes võidakse kihutada kurja vaimu minema, sajatatakse deemonit: *ma nean sind, kuri vaim, mine selle inimese ihust; tagane kuri vaim, anna heale vaimule maad.*

Eksortsismist vabastamine

- abivahendina kasutatakse Piiblit või lauluraamatut ja loetakse palveid. Eksortsismiriitustele viitava tekstiga loitse on kasutatud halltõve, krampide, lendva, kaetatud (kurja silma poolt kahjustatud) inimeste ja loomade arstimiseks.
- Lisaks jumalasõnale, palvetele, loitsudele, pühadele nimedele, sõimamisele jm. kasutati ennetavalt teenistus- ja kirikuatribuutikat: pühapilte, õnnistatud vett, ristimärki, armulauaveini. Ka müra ja lärm, kellade helistamine, karjumine, ehmatamine, muusika; maagilise toimega ained ja esemed: tuhk, sool, raud, teatud taimed; tuli; alastus, tants või liikumine peletasid kurje vaime.

Kokkuvõtvat

E. Tylori vastandus maagia kui algeline teadus *versus* uskumine ja J. Frazeri omal ajal revolutsiooniline kolmikjaotus maagia kui pseudoteadus, sellest kõrgem religioon ja kõige kõrgem teadus on tänaseks asendunud teistsuguste vaadetega. Levinum on seisukoht, mille kohaselt

- Termineid maagia, maag (võlur, nõid) kasutati juba antiikajal ja varemgi oma vastaspoole, teise religiooni esindaja, teistsuguse kultuurimudeli esindaja marginaliseerimiseks.
- 1933 osutas A. D. Nock, kuidas maagi nimetus (algselt tähistati pärsia preestrit) omandas hiljem tähenduse šarlatan. Uues Testamendi maagid olid teiseusulised usuliidrid, apostlite ja misjonäride konkurendid.
- A. Segal tõestas maagiliste ja religioossete tegevuste ja tekstide sarnasusele hellenistlike ja kristlike religioonide näitel – neil on sarnane kosmoloogiline raamistus, usulised eesmärgid, neil on maagiliste tekstidega sarnane keel.
- M. Mauss osutab, et maagia on reaalne sel määral kui inimesed seda usuvad ja praktiseerivad ning kahtlemata ka sotsiaalne konstruktsioon, mille muudab tõeliseks sotsiaalne kontroll ja karistused. Maagia funktsioneerib sotsiaalse draama osana.

Kirjandus

- Andrew Lang 1901 *Magic and Religion*.
- Edward Westermarck 1907 *Religion och magia*.
- W. H. R. Rivers 1924 *Medicine, Magic and Religion*
- J. Milton Yinger 1957 *Religion, Society and the Individual*.
- Bronislaw Malinowski 1960 *Magic, science and religion*
- Graham Cunningham 1999 *Religion and Magic*.